

FYODOR DOSTOYEVSKİ

YERALTINDAN
NOTLAR

ÇEVİRİ: ERGİN ALTAY

43. BASKI

klasik

FYODOR DOSTOYEVSKI
YERALTINDAN
NOTLAR

Can Klasik

Yeralından Notlar, Fyodor Dostoyevski

Rusça aslından çeviren: Ergin Altay

Zapiski iz podpolya

© 2011, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2011

43. basım: Ocak 2025, İstanbul

Bu kitabın 43. baskısı 5 000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Ayça Sezen

Editör: Faruk Duman

Kapak uygulama: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Baskı ve cilt: Vizyon Basımevi Kağıtçılık Matbaacılık ve Yayıncılık San. Tic. Ltd. Şti.

Beylikdüzü O.S.B Mah. Orkide Cad. No: 1/Z Beylikdüzü-İstanbul

Sertifika No: 52098

ISBN 978-975-07-3949-1

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza Giz, No: 9/25 Sarıyer/İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

FYODOR DOSTOYEVSKI
YERALTINDAN
NOTLAR

ROMAN

Rusça aslından çeviren

Ergin Altay

♥can

Fyodor Dostoyevski'nin Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Budala, 1982

Amcanın Düşü, 1994

Tatsız Bir Olay, 2005

Beyaz Geceler, 2009

Karamazov Kardeşler, 2010

Öteki, 2010

Yufka Yürek, 2011

Ölüler Evinden Notlar, 2012

İnsancıklar, 2013

Suç ve Ceza, 2015

Uysal Kız, 2020

Ev Sahibesi, 2021

Kumarbaz, 2021

Timsah, 2022

FYODOR MİHAYLOVİÇ DOSTOYEVSKİ, 1821'de Moskova'da doğdu. Petersburg Askerî Mühendislik Okulu'nu bitirdikten kısa bir süre sonra edebiyatla uğraşmak için askerlikten ayrıldı. İlk romanı *İnsancıklar* (1846), dönemin ünlü eleştirmeni Belinski'den büyük övgü aldı. Daha sonra devlet düzenini yıkmaya çalıştığı gerekçesiyle tutuklandı; ölüm cezası, Sibiry'a'da dört yıl ağır hapse ve dört yıl askerlik hizmetine çevrildi. Dergiler çıkardığı ve Avrupa'ya gittiği dönemde hayatında bir talihsizlik dizisi başladı, eşini, kardeşini kaybetti. Alacaklılarının tehditleri üzerine, bir yayıncıdan aldığı borçla Avrupa'ya kaçtı. *Suç ve Ceza*'yı (1866) yazmaya başladı ve onun için aldığı avansla Rusya'ya döndü. Önce *Kumarbaz* (1866) romanını yayımladı. Aynı yıl tamamladığı *Suç ve Ceza*, eleştirmenleri ve okurları hemen büyüledi. 1867'de asistanı Anna Snitkina'yla evlenerek yeniden yurtdışına çıktı; dört yıl Rusya'dan uzak kaldı. Alçaltıcı bir yoksulluk içinde geçen bu dönem boyunca ülkeden ülkeye dolaştı. Dostoyevski, bu ağır yaşam koşulları altında da sendelemeyerek ikinci başyapıtı *Budala'yı* (1869) yazdı. *Budala'yı*, 1870'te *Ebedî Koca*, 1872'de *Ecinniler*, 1875'te *Delikanlı* izledi. *Karamazov Kardeşler'i* (1879-1880) yazmaya başladığında, artık ülke çapında tanınan ünlü bir yazardı. 1881'de Petersburg'da ölen Dostoyevski, Batılı ülkelerin edebiyat ve düşün yaşamında önemli bir rol oynamış, özellikle varoluşçuluğun temel kaynaklarından biri sayılmıştır.

ERGIN ALTAY, 1937'de Edirne'de doğdu. İlk ve ortaokulu değişik şehirlerde okudu. 1953'te Kuleli Askeri Lisesi'ne girdi. 1956'da Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. Rusça öğretmenliği yaptı. İlk çevirisi, *Akba-ba* dergisinde yayımlanan bir Mihail Zoşçenko öyküsüdür. Altay, Rus edebiyatının dünyaca ünlü pek çok klasliğini dilimize kazandırdı. Bunların arasında Puşkin'den *Yüzbaşının Kızı*, Gogol'den *Ölü Canlar*, Tolstoy'dan *Diriliş*, Dostoyevski'den *Suç ve Ceza*, *Karamazov Kardeşler* gibi unutulmaz başyapıtlar sayılabilir.

Birinci bölüm

YERALTI¹

1. Bu notların yazarı da, “notlar” da elbette hayal ürünüdür. Ancak, genel olarak toplumumuzun durumu düşünülecek olursa, bu notların yazarı gibi kişilerin toplumumuzda yalnızca bulunmakla kalmayıp varlığının zorunlu olduğu da anlaşılır. Amacım, yakın geçmişin olağan kişilerinden birini, toplumun karşısına daha belirgin olarak çıkarmaktır. Bu kişi, henüz hayatta olan bir kuşağın temsilcilerinden biridir. “Yeraltı” diye adlandırılan bölümde bu kişi kendini tanıtıyor, görüşlerini anlatıyor ve sanki toplumumuzda neden ortaya çıktığını, çıkmak zorunda olduğunu açıklamaya çalışıyor. Bir sonraki bölümde ise kişinin yaşamından birtakım olayların anlatılacağı asıl “notlar” olacak. (Fyodor Dostoyevski)

I

Hasta biriyim ben... Huysuz adamın tekiyim. Çirkinim. Sanırım, karaciğerim hasta. Gelgelelim, bu hastalığımla ilgili en küçük bir bilgim yok, neremin hasta olduğunu da bilmiyorum. Tıp bilimine, doktorlara büyük saygı duymama karşın, tedavi olmuyorum. Şimdiye dek de hiç tedavi olmadım. Dahası, tıp bilimine saygı duysam da, aşırı derecede kör inançları olan bir insanım. (Kör inançlı olmayacak kadar öğrenim gördüm, ama gene de öyleyim). Evet efendim, huysuzluğumdan, inadına tedavi olmuyorum. İşte bunu anlayamıyorsunuz sizler. Ama ben anlıyorum. Sanırım, bu huysuzluğumla kime ne kötülük etmek istediğimi sizlere anlatmak elimde değil. Çok iyi biliyorum ki, tedavi olmamakla doktorlara da “çamur atmış” olmuyorum. Ayrıca, herkesten çok daha iyi biliyorum ki, bununla yalnızca kendime zarar veriyorum. Ama gene de, tedavi olmuyorsam, bunun nedeni huysuzluğumdur. Karaciğerim ağrıyormuş, varsın daha çok ağrısın!

Uzun zamandır, yirmi yıldır böyle yaşıyorum. Şu anda kırk yaşındayım. Eskiden devlet görevindeydim, ama şimdi değilim. Ters, huysuz bir memurdum. Kabaydım, bundan haz duyuyordum. Ama rüşvet almıyordum, yani hiç değilse bununla ödüllendirmem gerekiyordu kendimi. (Kötü espri oldu; ama silmeyeceğim bunu. Çok

ince bir espri olacağını düşünerek yazmıştım, ama gördüm ki, çirkin bir böbürlenmeden başka bir şey değilmiş... bu yüzden, inadına silmeyeceğim!) Masama birileri elinde evrakla geldiğinde dişlerimi gıcırdatırdım onlara ve birini üzdüğümde, bundan büyük haz duyardım. Hemen her zaman başarırdım da bunu. Gelenlerin büyük bölümü ürkek, çekingen olurdu. Bilindiği gibi, iş için devlet dairesine başvuranlar hep ürkek, çekingen olurlar. Ne var ki, kendini beğenmiş, rahat tavırlı olanların arasında bir subaydan nefret ederdim. Karşımda uysal uysal beklemek istemez, iğrenç bir biçimde kılıcını şakırtatıp dururdu. Kılıcı yüzünden bir buçuk yıl savaştım onunla. Sonunda kazanan da ben oldum. Kılıcını şakırtmaktan vazgeçirdim onu. Ancak, gençliğimde olmuştu bu olay. Huysuzluğumun asıl nereden geldiğini biliyor musunuz baylar? Olayın özü de, bütün çirkinliği, iğrençliği de burada işte: Her an (en huysuz, öfkeli olduğum anlarda bile) büyük bir utanmazlıkla, yalnızca huysuz, hatta öfkeli biri olmadığımı; kimseyi, kuşları bile ürkütemeyeceğimi, bununla ancak kendimi avuttuğumu bilmemdi. Öfkeden ağzımdan köpükler saçıldığı bir anda oyuncak bir bebek ya da bol şekerli bir çay getirin, hemencecik yumuşayıveriyordum. Hatta, sonra kesinlikle, öfkemden dişlerimi gıcırdatacak, utancımıdan birkaç ay geceleri uyuyamayacak olsam da, o anda sevecen davranırdım size. Öyle biriydim işte...

Biraz önce ters, huysuz bir devlet memuru olduğumu söyledim ya, doğru değildi bu. İnadına yalan söyledim. Masama gelenlere de, o subaya da yaptığım düpedüz caka satmaktı. Aslında hiçbir zaman aksi biri olmamışımdır. İçimde bunların tam tersi çok, hem de çok fazla duygunun olduğunu her an biliyordum. Bu duyguların içimde kaynaşıp durduğunu hissediyordum. Onların içimde her zaman kaynaşıp durduğunu, dışarı çık-

mak istediklerini hissediyordum. Ama bunu yapmalarına izin vermiyordum, evet izin vermiyordum, inadına izin vermiyordum. Utandırıyorlardı beni, acı çektiriyorlardı bana; çarpıntı geliyordu. Sonunda bıktırdılar beni, hem de nasıl! Baylar, şu anda karşınızda kendimi bir şeyler için temize çıkarmaya çalıştığımı, sizlerden özür dilediğimi falan mı düşünüyorsunuz yoksa? Eminim öyle düşünüyorsunuzdur... Ama inanın, öyle düşünseniz bile umurumda değil...

Ben yalnızca huysuz olmayı değil, hiçbir şey olmayı da beceremedim. Ne huysuz, ters biri olabildim, ne iyi, ne aşağılık, ne dürüst, ne kahraman, ne de bir böcek... Şimdi köşeme çekildim, hiçbir şey olmayı başaramamış, yalnızca bir aptal olabilmış akıllı biri (hiçbir şeye yaramayan) olduğum için öfkeli bir teselliyle kendimi avutuyorum. Evet efendim, on dokuzuncu yüzyılın zeki insanı önce kişiliksiz olmalıdır. Etik yönden de zorunludur öyle olmaya. Kişilikli, faal insan genelde dar kafalıdır. Kırk yıllık hayatımda vardığım kesin kanaatimdir bu benim. Şu anda kırk yaşındayım, kırk yıl bir ömür demektir; yaşlandı sayılır. Aslında, kırk yıldan fazla yaşamak yakışık da almaz, basitliktir, ahlaksızlıktır! Kırk yaşından sonra kimler yaşar? Dürüstçe, içtenlikle cevap verin bana... İsterse-niz size ben söyleyeyim kimlerin yaşadığını: Budalalar, alçaklar yaşar kırk yıldan fazla. Yaşlıların, bütün o saygı-değer ihtiyarların, ak saçlı ve pek hoş kokan yaşlıların hepsinin yüzüne söylüyorum bunu! Bütün dünyaya haykırıyorum! Buna hakkım var, çünkü altmışıma kadar yaşayacağım. Hatta yetmişime kadar! Seksenime kadar!.. Bir dakika, izin verin, bir soluk alayım...

Belki de sizi güldürmek istediğimi düşünüyorsunuz baylar, olabilir mi? Öyleyse, bunda da yanıldınız. Ben hiç de sandığınız ya da belki sanabileceğiniz gibi şakacı biri değilim. Ancak, söylediğim bütün bu saçma sapan şeyler

sinirinizi bozduysa (sinirlendiğinizin farkındayım), bana kimin nesi olduğumu, özellikle nasıl biri olduğumu sormak istiyorsanız, cevap vereyim: Sekizinci dereceden bir devlet memuruydum. Devlet dairesinde sırf aç kalmamak için (yalnızca bunun için) çalışıyordum. Ama geçen yıl uzak akrabalarımın biri kilise vasiyetnamesiyle bana altı bin ruble bırakınca hemen istifa edip köşeme çekildim. Eskiden de bu köşede yaşıyordum, ama şimdi yerleştim buraya. Kentin bir ucunda iğrenç, pis bir odadır köşem dediğim. Hizmetçim, aptallığı yüzünden hırçınlaşmış, yaşlı bir köylü kadındır. Üstelik her zaman iğrenç kokar. Petersburg'un havasının bana iyi gelmediğini, ayrıca o kadar küçük bir parayla Petersburg'da yaşayabilmemin zor olduğunu söylüyorlar. Bütün bunları o deneyimli, pek bilmiş akıl hocalarının, "evet efendimci"lerin hepsinden daha iyi biliyorum. Ama gene de Petersburg'da kalacağım, gitmeyeceğim buradan! Gitmeyeceğim, çünkü... Eh! Evet, gidip gitmemem hiç fark etmez zaten!

Öte yandan, akli başında bir insan en çok neden söz eder, zevk duyar, biliyor musunuz?

Cevap: kendinden.

Bu nedenle, şimdi ben de kendimden söz edeceğim.

II

Evet baylar, dinlemek istesiniz de, istemesiniz de, neden bir böcek bile olamadığımı anlatmak istiyorum size. Önce gurur duyarak söyleyeyim ki, böcek olmayı birçok kez istedim. Ama bunu bile başaramadım. Yemin ederim size baylar, fazla bilinçli olmak bir hastalıktır.

Gerçek, tam bir hastalıktır. Sıradan bir bilinç, insanın yaşamı için fazlasıyla yeterlidir. Yani şu şanssız on dokuzuncu yüzyılımızın gelişmiş insanına, gerekli olan bilincin yarısı, hatta dörtte biri bile yeterlidir... Dünyanın en soyut, en işini bilen kenti Petersburg'da yaşamak gibi büyük bir mutsuzluğa uğramışsa bile... (Kentlerin, işini bileni, bilmeyeni vardır.) Sözelimi, "gerçekten yaşayan, faal" insanlar için bol bol yeter de artar bu bilinç. Bahse girerim, bütün bunları hava atmak, faal insanlarla ilgili şaka yapmak, ya da benim o subay gibi, çirkin bir caka satmak amacıyla yazdığımı, kılıcımı şakırdattığımı düşünüyorsunuzdur. Ama, baylar, kim övünür hastalığıyla, hava atmaya kalkar?

Ben de ne diyorum? Herkesin yaptığı şey bu... Hastalıklarıyla övünüyorlar, belki en çok da ben... Tartışmayalım sizinle. Anlamsız, saçma bir şeydi bu söylediğim. Ama gene de çok eminim, bilincin değil fazlası, azı bile bir çeşit hastalıktır. Bunda ısrarlıyım. Bir dakika için bunu kenara bırakalım. Siz şunu söyleyin bana: Neden çoğu zaman öyle oldu ki, sanki özellikle tam o dakikada, evet, tam o dakikada, bir zamanlar bize dedikleri gibi, "yüce ve güzel her şeyi" daha iyi kavrayabileceğim bir anda anlayamadım, tersine öylesine hoş olmayan şeyler yaptım, öylesine... Evet, kısacası, belki de çoğu kimsenin yaptığı şeyler, onları yapmamam gerektiğini düşünmeme karşın, neden ısrarla geliyorlardı aklıma? İyiyi, "yüce ve güzel her şeyi" anladıkça bataklığımıza daha çok batıyor, canlılığımı daha çok yitiriyordum. Ama önemli olan, bütün bunların bende rastgele değil, sanki öyle gerektiği için olmasıydı. Sanki benim en olağan durumumdu bu, hiç de bir hastalık, bozulma değildi; öyle ki, sonunda bu bozulmayla savaşıma isteğim de bitti, kayboldu gitti. Nihayet, bunun benim olağan durumum olduğuna neredeyse inanmaya başladım (belki bütünüyle inanmışımdır da).

Oysa önceleri bu savaşta ne acılar çekmiştim! Aynı şeyin başkalarında da olduğuna inanmıyordum. Bu nedenle de hayatım boyunca bir sır olarak sakladım bunu içimde. Utanıyordum (belki şimdi de utanıyorumdur); o kadar ileri gittim ki, iğrenç bir Petersburg gecesinde köşeme dönerken aşırı iğrenç, aşağılık, gizli bir haz duyuyor; ve o gün de bir alçaklık yaptığımı, yapılanı bir daha geri çevirmenin olanaksız olduğunu düşünüyor, içim içimi yiyor, bu yaptığım için gizliden, kendi kendimi dışlerimle kemiriyor, başımın etini yiyor, kanımı emiyor, bunda öylesine ileri gidiyordum ki, sonunda acı, içimde iğrenç, yüz karası, lanetli bir hazza, nihayet kararlı, ciddi bir zevke dönüşüyordu! Evet, zevke, zevke! Israrlıyım bunda! Başkaları da aynı zevki duyuyor mu? Bunu öğrenmek için açtım konuyu. Açıklayayım size: Bu zevk özellikle, alçaklık küçülmenin bilincine tam anlamıyla varmaktan geliyor; artık son duvara tosladığımı hissetmekten, bunun iğrenç bir şey olduğunu, ama bunun başka türlü olamayacağını da bilmekten; başka bir çıkışının olmadığını, artık başka bir insan olamayacağını, biraz daha zamanın ve inancın olsaydı; değişmek isteseydin (istesen bile, bunun için bir şey yapmak istemezdin); çünkü olmak istediğin öyle birinin var olmadığını anlamaktan... En önemlisi nihayet gerçekleşen de, bütün bunların güçlü bir bilincin olağan, asıl yasalarına göre gerçekleştiği ve bu yasaların akışının doğrudan sonucu olduğudur. Dolayısıyla, burada değişme söz konusu olamaz. Daha doğrusu, elinizden bir şey gelmez. Sözelimi, güçlü bir bilincin sonucu şöyle olur: Evet, bir alçaksın; bir alçak için de kendisinin gerçek bir alçak olduğunu hissetmek bir tesellidir. Ama yeter artık... Fazla uzattım. Peki ama ne anlatabildim size?.. Zevk neyle açıklanıyor burada? Ama ben açıklayacağım! Öyle veya böyle, sonuna kadar götüreceğim bunu! Elime kalemi bunun için aldım zaten...

Örneğin, gururuna aşırı düşkün biriyim ben. Bir kambur, bir cüce kadar kuruntulu, alınganım; ama doğrusunu isterseniz, öyle anlarım olmuştur ki, biri bana tokat attığında, buna sevindiğim bile olmuştur. Çok ciddi söylüyorum bunu: Sanırım, bunda da bir çeşit zevk, yani umutsuzluk zevki buluyordum. Çünkü umutsuzluklarda zevklerin en yakıcısı bulunabilir. Özellikle, durumunun çaresizliğinin tam anlamıyla bilincindeyse insan... Burada, tokat konusuna dönecek olursak, bilinciniz hemen, size nasıl bir kara sürüldüğünün üzerinde durur. Gelgelelim, ne kadar uğraşırsam uğraşayım, asıl suçlunun hep ben olduğum sonucu çıkıyordu ortaya; ayrıca, olayın en utanılacak yanı da, (nasıl demeli, doğa yasası gereği) suçsuzken her zaman benim suçlu olmamdı. Çünkü, önce, çevremdeki herkesten daha akıllı olduğum için suçluydum. (Her zaman, çevremdeki insanlardan akıllı olduğumu düşünmüşümdür; ve inanın, inanacak mısınız bilmem, buna üzülürdüm de. En azından, hayatımda insanların gözlerine hiçbir zaman bakamadım, bakışımı hep kaçırdım.) Nihayet, yüce gönüllü bir insan olarak, bunun kimseye bir yararı dokunmadığından, daha çok üzülmediğim için, suçluydum. Yüce gönüllülüğümden ötürü hiçbir şey gelmiyordu elimden: Bağışlayamıyordum da, çünkü, bana tokat atan kişi bu tokadı doğanın yasaları gereği atmış olabilirdi ve doğanın yasalarını bağışlamak da, unutmak da olmazdı; zira, söz konusu doğanın yasaları da olsa, ortada bir hakaret söz konusuydu. Ayrıca, yüce gönüllü olmak istemeyip, bana tokat atan kişiden intikamımı almaya kalkışacak olsam bile yapamazdım bunu, intikamımı alamazdım, çünkü bir şey yapabilecek güçte olsam bile, bunu yapmaya karar veremezdim. Neden mi karar veremezdim? Bu konuda ayrıca birkaç şey söylemek istiyorum.

“İnsan olmak, gerçek insan, etiyle kemiğiyle insan olmak bile ağır gelir bize. Utanırız bundan, insan olmayı yüz karası sayarız, benzeri olmayan toplumsal birtakım insanlar olmak için çabalarız. Ölü doğmuş insanlarız biz ve uzun zamandır canlı babaların çocukları değiliz, giderek daha çok hoşlanıyoruz böyle doğmuş olmaktan. Zevk duyuyoruz bundan. Çok yakın bir gelecekte bir şekilde düşüncelerden doğmanın yolunu bulacağız.”

Dostoyevski'nin Gogol etkisinden kurtularak kendi sesiyle verdiği ilk büyük yapıt olan *Yeraltından Notlar*, Avrupa'daki büyük varoluşçu edebiyatı müdeleyen bir roman. Kitap, okuruna “yeraltı” diye adlandırdığı bir ruh halinden seslenen karakterin uzun, çığınca söyleviyle başlıyor. Ardından, bu ahlakçı, uyumsuz, dürüst kişinin yaşadığı bir aşağılanma olayı anlatılıyor. Yüz elli yıldır okunan gerçek bir başyapıt.

#dünyaklasikleri #rusklasikleri #varoluşsıkıntısı #iççatışma #hezeyan
#nefret #aşağılanma #antikahraman

Kapak resmi: Nikolay Yarosenko

 can

can yayinlari.com | [f](#) | [i](#) | [X](#) can yayinlari

roman

ISBN 978-975-07-3949-1

9 789750 739491